

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

E. RAAL

**Kuriteod kodanike
poliitiliste ja tööalaste
õiguste vastu**

TARTU 1966

A-27763₁₁

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

E. RAAL

**Kuriteod kodanike
poliitiliste ja tööalaste
õiguste vastu**

TARTU 1966

§ 1. KODANIKU POLIITILISTE JA TÖÖALASTE ÕIGUSTE
VASTU SUUNATUD KURITEGUDE ÜLDINE
ISELOOMUSTUS JA SÜSTEEM.

1. Nõukogude riigis on kodanikele antud ja garanteeritud kõige laialdasemad õigused ning vabadused. "Üleminek kommunismile tähendab isikuvabaduse ja Nõukogude kodanike õiguste igakülgset arenemist", märgitakse partei programmis.¹ Nendest õigustest kõige tähtsamad on fikseeritud kodaniku põhiõigustena NSV Liidu ja liiduvabariikide konstitutsioonides (NSV Liidu konstitutsiooni IX ptk., Eesti NSV konstitutsiooni VIII ptk.).

Kodaniku põhiõiguste ja demokraatlike vabaduste tegelik kasutamine tagatakse Nõukogude riigis majanduslike, kultuuriliste ja õiguslike vahenditega. Viimaste hulgas on oluline osa ka nõukogude kriminaalseadusel, eriti aga sätteil, mis paiknevad "Eesti NSV kriminaalkodeksi"² eriosa IV peatükis (või teiste liiduvabariikide kriminaalkodeksite vastavais peatükkides) ja näevad ette vastutuse kodaniku poliitiliste, tööalaste või mõningate teiste mittevaraliste põhiõiguste vastu suunatud kuritegude eest.

Nõukogude liiduvabariikide varem kehtinud kriminaalkodeksid ei sisaldanud eripeatükki kodaniku poliitiliste ja

---

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm (vastu võetud NKP XXII kongressi poolt), Tallinn 1961, lk. 97.

² Edaspidi KrK.

töölaste õiguste vastu suunatud kuritegude kohta. Üksikud sätted, mis nägid ette kriminaalvastutuse rünnete eest kodaniku põhiõigustele ja vabadustele, paiknesid kriminaalkoodeksite eriosa mitmesugustes peatükkides (näit. majandusalaste, valitsemiskorvastaste kuritegude peatükkides jne.) või koguni eri seadusandlikes aktides (näit. valimisõiguse teostamise takistamise eest oli kriminaalvastutus ette nähtud NSV Liidu Ülemnõukogu valimismäärustiku §-s 109). Kriminaalseaduse sätete selline kiilustatus ei vastanud nõukogude kriminaalõiguse ees seisvatele ülesannetele kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodil. Sotsialistliku demokraatia areng ja isikuvabaduse ning Nõukogude kodanike õiguste igakülgne kaitse tingisid vajaduse senisest täpsemalt määratleda kriminaalseaduses üksikud kuriteod Nõukogude kodaniku põhiõiguste vastu ja kehtestada ka kriminaalvastutus kodanike põhiõiguste vastu suunatud mõningate selliste ühiskonnaohtlike rünnete eest, mida varem kehtinud kriminaalseadusandlus ei lugenud üldse kuriteoks.

Kõigi Nõukogude liiduvabariikide kehtivates kriminaalkoodeksites moodustavad kodaniku poliitiliste ja tööalaste õiguste vastu suunatud kuriteod eriosa iseseisva peatüki, mis üldreeglina vahetult järgneb isikuvastaste kuritegude peatükile. Võrreldes varem kehtinud kriminaalseadusandlusega on kriminaalkoodeksi selles peatükis ette nähtud täiesti uusi kuriteokoosseise, nagu ebaseaduslik läbiotsimine või väljatõstmine (KrK § 133) ja kodaniku kirjavahetuse saladuse rikkumine (KrK § 134). Teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite kõnesolevas peatükis on veel teisigi uusi kuriteo koosseise. Nii on Vene NFSV, Usbeki NSV, Kasahhi NSV, Aserbaidžaan NSV, Kirgiisi NSV, Tadžiki NSV ja Turkmeeni NSV kriminaalkoodeksites ette nähtud vastutus naisisiku üheõiguslikkuse teostamise takistamise eest; Usbeki NSV, Kirgiisi NSV, Tadžiki NSV ja Turkmeeni NSV kriminaalkoodeksites vastutus 8-klasilise üldkohustusliku hariduse omandamise takistamise eest ja Usbeki NSV kriminaalkoodeksis vastutus naisisiku sundimise eest abielluma või abiellumise takistamise eest. Usbeki NSV,

Aserbaidžaaani NSV, Leedu NSV, Moldaavia NSV ja Kirgiisi NSV kriminaalkoodeksites on käesolevasse peatükki paigutatud ka selline kuriteokoosseis nagu rünne kodaniku isikule ja õiguste usutalituste täitmise näol, mis KrK-s asub ühiskondliku korra ja ühiskondliku julgeoleku vastu suunatud kuritegude peatükis. Mõningaid vaadeldavasse peatükki kuuluvaid kuriteokoosseise, mis olid tuntud ka Nõukogude liiduvabariikide varem kehtinud kriminaalseadusandluses, on kehtivates kriminaalkoodeksites arendatud ning täpsustatud, näiteks autori- või leiutusõiguse rikkumine (KrK § 136).

Käesolevas peatükis ettenähtud kuritegude ühiskondlik-poliitilise sisu avamisel tuleb pöörduda ennekõike NSV Liidu konstitutsiooni üheksanda peatüki ja liiduvabariikide konstitutsioonide vastavate peatükkide (Eesti NSV konstitutsiooni kaheksanda peatüki) nende paragrahvide poole, mis fikseerivad ja kindlustavad Nõukogude kodanikele poliitilised vabadused ja sotsiaalsed õigused. KrK vaadeldavas peatükis nähakse ette vastutus kuritegelike rünnete eest kodaniku m i t t e v a r a l i s t e (s. t. isiklike) põhiõiguste vastu, milledest on esikohal poliitilised ja tööalased õigused. Kuid antud peatükk sisaldab samuti paragrahve, mis näevad ette vastutuse ka mõningate teiste mittevaraliste põhiõiguste vastu suunatud kuritegude (näit. autori- ja leiutusõiguse vastu suunatud kuritegude) eest. Järelikult on KrK eriosa neljanda peatüki pealkiri oma sisust kitsam, iseloomustades käsitletavate kuritegude liigiobjekte üksnes põhilistes joontes. Valge-Vene NSV, Kasahhi NSV, Moldaavia NSV, Läti NSV ja Turkmeenia NSV kriminaalkoodeksites on käsitletava peatüki pealkiri täpsem, nimelt "Kuriteod kodaniku poliitiliste, tööalaste ja muude õiguste vastu".

2. Kriminaalkoodeksi eriosa ühte peatükki paigutatud kuritegusid võib rühmitada teatavasse alaliikidesse nende vahetute objektide erinevate liikide alusel. Olenevalt sellest, missuguse põhiõiguse vastu on kuritegelik rünne vahetult suunatud, võib ka käesolevas peatükis tähendatud kuriteod jagada teatavateks rühmadeks (alaliikideks). Nõukogude kriminaalõigu-

se teoorias eristatakse tavaliselt kodaniku poliitiliste ja tööalaste õiguste vastu suunatud kuritegude kolme rühma: 1) kuriteod kodaniku poliitiliste õiguste vastu; 2) kuriteod kodaniku tööalaste õiguste vastu ja 3) muud kuriteod, mis ründavad kodaniku mittevaralisi põhiõigusi.¹

Teatavaid lahkavamusi on kriminaalõiguslikus kirjanduses tekitanud küsimus, milliseid käsitletavas peatükis ettenähtud kuritegusid tuleb lugeda kodaniku poliitiliste õiguste vastu suunatud kuritegudeks. Kas sellesse rühma kuuluvad kodaniku valimisõiguse vastu suunatud kuritegude kõrval ka sellised kuriteod nagu ebaseaduslik läbiotsimine ning väljatõstmine (KrK § 133) ja kodaniku kirjavahetuse saladuse rikkumine (KrK § 134)? Viimastel aastatel ilmunud nõukogude kriminaalõiguse eriosa õpikutes käsitletakse tavaliselt neid kuritegusid mitte kodaniku poliitiliste õiguste, vaid kodaniku muude põhiõiguste vastu suunatud kuritegudena. Selle seisukoha õiguses võib aga kahelda. Kodaniku poliitiliseks õiguseks (vabaduseks) nimetatakse tavaliselt õigust aktiivselt osa võtta ühiskonna ja riigi elust. NSV Liidu kodaniku põhimisteks poliitilisteks õigusteks on peale valimisõiguse ja sõna-, trüki- ning koosolekute vabaduse ka isiku- ning korteripuutumatus, kirjavahetuse saladus ja õigus ühineda ühiskondlikesse organisatsioonidesse. Sellepärast on põhjendatud ka ebaseadusliku läbiotsimise ning väljatõstmise ja kodaniku kirjavahetuse saladuse rikkumise käsitlemine kodaniku poliitiliste õiguste vastu suunatud kuritegudena. Samasse rühma tuleb arvata ka "Vene NFSV kriminaalkodeksis" ja mõne teise liiduvabariigi kriminaalkodeksis ettenähtud sellised kuriteod nagu naisisiku üheõiguslikkuse teostamise takistamine ja ametiühingute seaduslike õiguste rikkumine. Ülalmärgitud seisukoht on koos-

---

¹ Vt. Советское уголовное право, Часть особенная, Под ред. М.Д. Шаргородского и Н.А. Беляева, Москва 1962, lk. 170; Советское уголовное право, Часть особенная, Издат. Московского университета, 1964, lk. 178; Советское уголовное право, Часть особенная, Под ред. Н.И. Загородникова и др., Издат. "Юридическая литература", Москва 1965, lk. 204.

kõlas ka vaadeldavate kuritegude peatükisisesse süsteemiga nii Eesti NSV KrK-s kui ka teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksites. Nii näiteks on KrK-s ebaseaduslik läbiotsimine ja väljatõstmine (§ 133) ning kodaniku kirjavahetuse saladuse rikkumine (§ 134) vahetult valimisõiguse vastu suunatud kuritegude järel, "Vene NSV kriminaalkoodeksis" aga kodaniku selliste poliitiliste õiguste vastu suunatud kuritegude, nagu naisisiku üheõiguslikkuse teostamise takistamise (§ 134) ja ametlühingute seaduslike õiguste rikkumise (§ 137), vahel.

Silmas pidades Eesti NSV KrK eriosa IV peatükis ettenähtud kuritegude vahetuid objekte, võib kõik selles peatükis ettenähtud kuriteod jagada nelja järgmisse rühma:

1. Kuriteod kodaniku poliitiliste õiguste vastu:
  - 1) kodaniku valimisõiguse teostamise takistamine (§ 131);
  - 2) valimisdokumendi või -tulemuste võltsimine või hääletamise saladuse rikkumine (§ 132);
  - 3) ebaseaduslik läbiotsimine või väljatõstmine (§ 133);
  - 4) kodaniku kirjavahetuse saladuse rikkumine (§ 134).
2. Kuriteod kodaniku tööalaste õiguste vastu:
  - 1) tööseadusandluse sätete rikkumine (§ 135).
3. Kuriteod autori- ja leiutusõiguse vastu:
  - 1) autori- või leiutusõiguse rikkumine (§ 136).
4. Kuriteod kodaniku südametunnistusevabaduse vastu:
  - 1) kirikut riigist või kooli kirikust lahutava seaduse rikkumine (§ 137) ja
  - 2) usuliste talituste täitmise takistamine (§ 138).

§ 2. KURITEOD KODANIKU POLIITILISTE ÕIGUSTE VASTU.

1. Kodaniku valimisõiguse teostamise takistamine - KrK § 131.

Valimisõigus on Nõukogude kodaniku üks tähtsamaid poliitilisi õigusi. NSV Liidu ja liiduvabariikide konstitutsioonid (Eesti NSV konstitutsiooni IX ptk.) ja nende alusel vastuvõetud valimismäärustikud sätivad tõeliselt demokraatliku valimiskorra, kus igale kodanikule on täielikult garanteeritud valimiste vabadus. Nõukogude valimissüsteem kindlustab valimistel kõige laiemate rahvahulkade vaba tahte väljendamise ja nende osavõtu üldrahvaliku riigi valitsemisest. Kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodil peab partei vajalikuks täiustada rahvaesinduse vorme ja arendada nõukogude valimissüsteemi demokraatlikke printsiipe.

"Nõukogude saadikutekandidaatide ülesseadmisel on tarvis tagada kandidaatide isiklike ja tööalaste omaduste kõige laialdasem ja igakülgsem arutamine koosolekutel ja ajakirjanduses, et saadikuteks valitaks kõige väärilisemad ja autoriteetsemad inimesed."¹

Rünne valimisõiguse vastu on kodaniku poliitiliste õiguste üks ohtlikumaid rikkumisi ja riigivalitsemise demokraatlike printsiipide arendamise takistamine. Sellepärast loeb kehtiv kriminaalseadusandlus need teod kuritegedeks, vaatamata sellele, et neid praktikas väga harva esineb. Liiduvabariikide kriminaalkoodeksites sisalduvail valimisõigust kaitsvail normidel on aga ka teatav preventiivne toime: nad on kodaniku valimisõiguse vaba teostamise üheks garantiiks.

KrK §-s 131 nähakse ette kriminaalvastutus kodaniku valimisõiguse vaba teostamise takistamise eest vägivalla, ähvarduse, pettuse või äraostmise abil.

---

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 94.

Antud kuriteo objektiks on Nõukogude kodanikule konstitutsiooniga garanteeritud poliitiline õigus teostada vabalt oma aktiivset ja passiivset valimisõigust NSV Liidu Ülemnõukogu, töörahva saadikute teiste nõukogude ja rahvakohtute valimistel. Kõigil kaheksateistkümneaastaseks saanud NSV Liidu kodanikel on õigus osa võtta valimisest kõigisse töörahva saadikute nõukogudesse, samuti rajooni (linna) rahvakohtunike ja rahvakohtu rahvakaasistujate valimisest, välja arvatud isikud, kes on seadusega ettenähtud korras tunnistatud nõdrameelseks.¹ Valimistest ei võta osa ka isik, kes kannab kohtuotsuse alusel vabadusekaotuslikku karistust parandusliku töö asutuses, samuti isik, kelle suhtes on tõkendina kohaldatud vahi alla võtmist (vt. KrPK §73).

Kodaniku valimisõiguse takistamine muudel valimistel, näiteks kolhoosi juhatuse, samuti kooperatiivsete jt. ühiskondlike organisatsioonide juhtivate organite valimisel ei moodusta antud kuriteo koosseisu. Kuna käesolev paragrahv kaitseb üksnes kodaniku valimisõiguse vaba teostamist, siis ametiisikute (näit. Ülemnõukogu saadikute) valimisõiguse takistamine riigiorganeis teostatavatel valimistel (näit. liiduvabariigi ülemkohtu valimisel) ei ole samuti kvalifitseeritav vaadeldava paragrahvi järgi.

Objektiivselt külljeste seisneb antud kuritegu kodaniku valimisõiguste vaba teostamise, s. t. valimisõigusliku kodaniku tõelise tahte väljendamise takistamises. Valimisõiguse vaba teostamise takistamine tähendab ennekõike valimisest osavõtmise takistamist või sundimist oma tõelise tahte vastaselt hääletama. Kuid antud kuritegu võib väljenduda ka valimisõigusliku kodaniku sundimises osa võtma valimisest, kui kodanik ei soovi valida või olla valitud. Järelikult moodustab antud kuriteo koosseisu ka hääletamisest või kandideerimisest keeldumise takistamine.

---

¹ "NSVL Ülemnõukogu Teataja" 1959, nr. 1, art. 7.

Valimisõiguse vaba teostamise takistamine on võimalik ainult teatud tegevusega, mis segab kodaniku valimisõiguse teostamisel või võtab temalt selle teostamise võimaluse. Takistamise vahendiks, nagu dispositioonis öeldakse, on vägivald, ähvardus, pettus või äraostmine.

Vägivald võib antud juhul seisneda kerge kehavigastuse tahtlikus tekitamises (KrK § 112), vägivallategudes isiku kallal (KrK § 113) või isiku muus füüsilises mõjutamises (näit. tema liikumisvabaduse piiramises, hääletamisedeli saamiseks vajaliku dokumendi vägivaldses äravõtmises jne.). Kui valimisõiguse takistamisel tekitatakse kannatanule raske või üliraske kehavigastus, esineb süüdlase käitumises vaadeldava kuriteo ja KrK §-des 108 või 107 ettenähtud kuritegude ideaalkonkurents.

Ähvarduse all tuleb antud juhul mõista mitte ainult füüsilise vägivallaga ähvardamist, vaid ka ähvardust hävitada või rikkuda vara, avaldada häbistavaid teateid isiku kohta või muud psüühilist sündi, mille abil on võimalik takistada kodanikul oma valimisõiguse vaba teostamist. Ähvardus võib olla suunatud kahju tekitamisele nii kodanikule, kelle valimisõigust takistatakse, kui ka tema lähedastele isikutele. Et ähvardus on antud kuriteo koosseisu tunnuseks, on vaadeldava kuriteo ja KrK §-s 128 ettenähtud kuriteo ideaalkonkurents välistatud.

Pettus võib antud juhul väljenduda väga mitmesugustes tegudes, nagu valija eksitusse viimises valimise päeva, hääletamiskoha või valimisedeli täitmise suhtes, samuti valeandmete teatavaks tegemises valitava kandidaadi kohta jne.

Äraostmisenä tuleb mõista kodanikule raha, muu hüvise või soodustuse andmist või lubamist selleks, et ta loobuks valimistel oma tõelise tahte teostamisest.

Käesolev kuritegu on lõpule viidud kodaniku valimisõiguse vaba teostamise takistamise faktiga. Kas kodanik süüdlase käitumise mõjul oma valimisõigust tegelikult teostas või mitte, sellest ei olene antud kuriteo koosseis.

Käsitletava kuriteo s u b j e k t i k s on eraisik ja samuti ka ametiisik, kes viib valimisi läbi. Valimiskomisjoni liige või valimistega seotud muu ametiisik, kes takistab valimisõiguse vaba teostamist hääletamise saladuse rikkumise teel, vastutab mitte käesoleva paragrahvi, vaid KrK § 132 järgi.

Vaadeldav kuritegu on toimepandav ainult o t s e s e t a h t l u s e g a . Süüdlane on teadlik, et takistab valimisõiguse teostamist käesolevas paragrahvis tähendatud viisil, ja soovib, et kannatanu tema käitumise tagajärjel loobuks oma valimisõiguse vabast teostamisest. Teo motiivid võivad olla mitmesugused, kuid nad ei ole antud kuriteo koosseisuliseks tunnuseks.

Käsitletavat kuritegu k a r i s t a t a k s e v a b a d a s e k a o t u s e g a k u n i ü h e a a s t a n i v õ i p a r a n d u s l i k u t ö ö g a s a m a k s t ä h t a j a k s .

2. Valimisdokumendi või -tulemuste võltsimine või hääletamise saladuse rikkumine - KrK § 132.

Nõukogude valimismäärustikud kehtestavad sellise valimiskorra, mis kindlustab hääletamise saladuse ja hääletamise tulemuste õige tuvastamise. Valimisdokumendi või -tulemuste võltsimine või hääletamise saladuse tahtlik rikkumine toovad kaasa vastutuse KrK § 132 järgi.

Antud paragrahvis ettenähtud kuriteo o b j e k t i k s on kodaniku valimisõiguse ja Nõukogude riigiaparaadi normaalne tegevus valimiste organiseerimisel ja läbiviimisel. Käsitletava kuriteo ühiskonnaohtlikkus väljendub ennekõike valimiste sellises moonutamises, kus valimistulemused ei ole enam kooskõlas valijate tõelise tahtega.

O b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t seisneb antud kuritegu kas valimisdokumendi või valimistulemuste võltsimises või hääletamissaladuse rikkumises.

V a l i m i s d o k u m e n d i k s on valijate nimekirjad, hääletamisõiguse tõendid, valimisedelid, häälteluge-

mise protokollid ja teised valimismäärustikes tähendatud dokumendid, mida koostab valimiskomisjoni liige või muu ametisik, kes võtab osa valimiste organiseerimisest ja läbiviimisest. Valimisdokumendi võltsimine võib olla nii intellektuaalne kui ka materiaalne. Intellektuaalse võltsimisega on tegemist siis, kui valimisdokumendis koostajana näidatud isik kannab dokumendi valmistamisel sellesse ebaõigeid andmeid (näit. võtab koostatavasse valijate nimekirja isikuid, kellel ei ole õigust valimistest osa võtta, annab sellistele isikutele hääletamisõiguse tõendid jne.). Kuid valimisdokumendi võltsimine võib seisneda mitte üksnes fiktiivse dokumendi koostamises, vaid ka dokumendi järeletegemises või ümber tegemises ametiisiku poolt, kes ei ole selle koostajana dokumendil näidatud. Antud kuritegu on lõpule viidud valimisdokumendi võltsimise momendist olenemata süüdlase teoga põhjustatud kahjulikest tagajärgedest (näit. valimiste tunnistamine kehtetuks antud ringkonnas, valimistulemuste tegelik moonutamine jne.).

Valimistulemuste võltsimine seisneb ennekõike teadvalt väärast häälte lugemises, kuid samuti ka muus ametiseisundi kuritarvitamises, mis moonutab tegelikke valimistulemusi (näit. hääletamise võimaldamine isikule, kes pole kantud valijate nimekirja, mõnele isikule võimaluse andmine mitu korda hääletada jne.).

Hääletamissaladuse rikkumine¹ väljendub valimismäärustikes ettenähtud salajase hääletamise mitte kindlustamises ükskõik millistel tööraha saadikute nõukogude või rajooni (linna) rahvakohtunike valimistel. Antud kuritegu on võimalik nii tegevuse (näit. valimisedelite määrgistamine, nende täitmiseks eraldatud ruumide kasutamise takistamine jne.) kui ka tegevusetuse abil (näit. valimisruumis valimisedelite täitmiseks eriliste tubade või selleks sisustatud üksikute kabiinide puudumine jne.).

---

¹ Ukraina NSV KrK-is on hääletamissaladuse rikkumine kuriteona ette nähtud eraldi paragrahvis (§ 129).

Vaadeldava kuriteo subjektiks on ainult valimiskomisjoni esimees, liige või sekretär, samuti muu ametiisik, kes võtab osa valimiste organiseerimisest ja läbiviimisest (näit. TSN täitevkomitee liige, sõjaväeosa komandör jt.). Käsitletava kuriteo subjektiks pole isik, kes valimiste läbiviimisel täidab üksnes tehnilise iseloomuga ülesandeid (näit. valijate nimekirjade masinal ümberkirjutamine, valimissedelite väljaandmine jne.), samuti ka eraisik, kes võltsib hääletamisõiguse tõendi või muu valimisdokumendi. Et antud juhul on sisuliselt tegemist ametialase kuriteo ühe eriliigiga, siis on vaadeldava kuriteo ja ametialaste üldkuritegude ideaalkonkurents välistatud.

Vaadeldavat kuritegu iseloomustab subjektii v s e s t k ü l j e s t tahtlus. Väärade sissekannete tegemine valimisdokumentidesse või väär häälte lugemine ettevootamatus tōttu (näit. hooletusest) ei moodusta KrK §-s 132 ettenähtud kuriteo koosseisu. Sellised teod võivad kaasa tuua vastutuse kas ametialase kuriteo (KrK § 162) eest või distsiplinaarkorras.

Valimisdokumendi või -tulemuste võltsimise või hääletamise saladuse rikkumise eest k a r i s t a t a k s e v a b a d u s e k a o t u s e g a k u n i ü h e a a s t a j a k u u e k u u n i v o i p a r a n d u s l i k u t o o g a k u n i ü h e a a s t a n i .

3. Ebaseaduslik läbiotsimine või väljatōstmine - KrK § 133.

Kodanik saab oma mitmesuguseid poliitilisi õigusi teostada ainult siis, kui talle on kindlustatud täielik isikuvabadus. Isikuvabadusest ei saa olla juttu seal, kus võimuorganid võivad iga kodaniku oma suval vahistada või kus ilma seadusliku aluseta tungitakse isiku korterisse ja teostatakse läbiotsimine või kodaniku korterist väljatōstmine. Sellepärast on isiku- ja korteripuutumatus isikuvabaduse tähtsaid tagatisi. NSV Liidu konstitutsiooni § 128 sätib, et kodanike korteripuutumatus ja kirjavahetuse saladus on seadu-

sega kaitstud (vt. ka Eesti NSV konstitutsiooni § 99). Seda kaitset teostatakse ka kriminaalõiguslike vahenditega.

Eesti NSV KrK §-s 133 on ette nähtud kriminaalvastutus kodaniku isiku- või korteripuutumatus rikkumise eest, kui see väljendub isiku või tema korteri ebaseaduslikus läbiotsimises või elamispiinalt ebaseaduslikus väljatõstmises.

Isiku- või korteripuutumatus vastu suunatud teised ühiskonnatlikud rüüanded (näit. kodaniku ebaseaduslik vahistamine, arest, kinnipidamine või sundtoomine, mitmesugused omavoliaktid, mis takistavad elamispiinna kasutamist jne.) ei moodusta ENSV KrK järgi vaadeldavat kuritegu. Küll võivad nad aga tuua kaasa kriminaalvastutuse koodeksi muude paragrahvide (näit. KrK §-de 170, 188 jne.) alusel.

Vaadeldava kuriteo objektiiysee külje moodustab ebaseaduslik läbiotsimine või elamispiinalt väljatõõtmine. Paljude teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavate sätete järgi (näit. Vene NFSV KrK § 136, Ukraina KrK § 130 jne.) võib antud kuritegu väljenduda ka m u u d e s ebaseaduslikes tegudes, mis rikuvad kodaniku korteripuutumatus. Kasahhi NSV KrK (§ 121) järgi seisneb antud kuritegu võõrasse korterisse ebaseaduslikus sissetungimises või mu kuritarvitamise teel, isikute grupi poolt, öösel või seoses ebaseadusliku läbiotsimisega, samuti isiku elamispiinalt väljatõõtmisses. Usbeki NSV KrK (§ 139) näeb aga ette vastutuse korteripuutumatus rikkumise eest vaid siis, kui süüdlase suhtes oli varem samasuguste tegude eest kohaldatud halduskaristus või ühiskondliku mõjutamise vahend.

E b a s e a d u s l i k on läbiotsimine, mille teostab isik, kes pole selleks üldse õigustatud, samuti läbiotsimine, mille teostab küll selleks pädev isik, kuid antud juhul ilma seadusliku, s. t. õigusliku aluséta. Läbiotsimise õiguslikud alused on kindlaks määratud liiduvabariikide kriminaalprotsessi koodeksites (vt. Eesti NSV KrPK §-d 139-148).

Vastavalt Eesti NSV KrPK §-le 139 teostatakse läbiotsimine siis, kui on küllaldane alus arvata, et mõnes ruumis, paikkonnas või isiku juures võib asuda kriminaalasja suhtes

tähtsust omavaid esemeid või end varjata tagaotsitav isik. Läbiotsimise eesmärgiks on nimetatud esemete või isikute leidmine ning seda võib teostada juurdlusorgani või uurija määruse alusel ja üksnes prokuröri sanktsiooniga. Ainult edasilükkamatutel juhtudel võib läbi otsida prokuröri sanktsioonita, kuid seejärel tuleb sellest ühe ööpäeva jooksul prokurörile teatada.

Mõningad eritingimused on ette nähtud läbiotsimiseks diplomaatilise esinduse ruumes. Läbiotsimine ruumides, mis on diplomaatilise esinduse valduses, samuti ruumides, kus elunevad diplomaatilised esindajad ja nende perekonnaliikmed, võib toimuda ainult diplomaatiliste esindejate nõusolekul (Eesti NSV KrPK § 144). Selle nõude rikkumisel on tegemist ebaseadusliku läbiotsimisega.

Eesti NSV KrPK § 143 kohaselt võib isikult ilma vastava määruseta läbi otsida ainult tema vahi all pidamisel või vahi alla võtmise korral, samuti juhul, kui isik, kes viibib kohas, kus toimus läbiotsimine, varjab enda juures esemeid või dokumente, mis võivad antud asjas tähtsust omada. Üldreeglina on aga läbiotsimiseks vajalik sellekohane määrus ja prokuröri sanktsioon, milleta see on ebaseaduslik.

Kui läbiotsimine toimub seaduslikul (õiguslikul) alusel ja rikutakse ainult läbiotsimise korda sättivaid eeskirju, millest tähtsamad on ette nähtud Eesti NSV KrPK §-des 140-142, 147 ja 148, pole rünne suunatud isiku- või korteripuutumatuse vastu, mistõttu puudub ka käsitletava kuriteo koosseis. Nii näiteks on käesoleva kuriteo koosseis välistatud, kui iseeneest õiguslikul alusel teostatud läbiotsimise juurde jättis uurija manukad kutsumata (KrPK § 141). Neil juhtudel võib aga süüdlane vastutada distsiplinaarkorras.

Eesti NSV KrK §-s 133 ettenähtud kuriteo moodustab ka elamispiinnalt ebaseaduslik väljatõstmine. Elamispiinnalt väljatõstmine on ebaseaduslik, kui seda tehakse ilma seadusliku, s. t. õigusliku aluseta (näit. kui selle kohta puudub jõustunud kohtuotsus) või väljatõstmise teostamise korda sättivate eeskirjade olu-

lise rikkumisega (näit. väljatõstmine enne seaduses ettenähtud tähtaja saabumist). Väljatõstmise õiguslikud alused ja selle teostamise korda sättivad eeskirjad on kindlaks määratud liiduvabariikide tsiviilkoodeksites, Eesti NSV TsK 28. peatükis.

Elamispiinna all tuleb antud juhul mõista kõiki neid ruume, mida kodanik kasutab eluruumi üürilepingu või muul õiguslikul (näit. isiklik omandiõigus) alusel (näit. elutoad, köök, sisekoridorid jne.). Vaadeldava kuriteo koosseisuks ei ole tähtsust sellel, kas kodanik tõstetakse välja ajutiselt või alaliselt, kas kogu või osalt tema kasutada olevalt elamispiinnalt.

Eesti NSV KrK §-s 133 ettenähtud kuriteo subjektiks võib olla mitte ainult ametiisik (uurija, kohtutäitur jne.), kes võib teostada läbiotsimist või väljatõstmist, vaid ka iga eraisik, kes teist kodanikku ebaseaduslikult läbi otsib või elamispiinnalt välja tõstab. Ukraina NSV KrK (§ 130) ja Gruusia NSV KrK (§ 141) järgi on vaadeldava kuriteo subjektiks ainult ametiisikud, Usbeki NSV KrK (§ 139) järgi aga üksnes eraisikud, kellede suhtes oli varem samasuguste tegude eest kohaldatud halduskaristus või ühiskondliku mõjutamise vahend.

Ebaseadusliku läbiotsimise ja väljatõstmise subjektiiükses küljes on otsene tahtlus. Süüdlane peab olema teadlik sellest, et ta paneb läbiotsimise toime ilma õigusliku aluseta või teostab ebaseadusliku väljatõstmise. Ajend ja eesmärk võivad sel juhul olla mitmesugused (valesti mõistetud teenistuslikud huvid, omakasu, kättemaks jne.), kuid need ei ole kuriteo koosseisu tunnusteks ja neid võidakse arvestada üksnes karistuse mõistmisel.

Ebaseadusliku läbiotsimise või elamispiinnalt väljatõstmisega võivad kaasned ka teised kuriteod. Kui ebaseaduslikul läbiotsimisel või väljatõstmisel kasutatakse võltsitud dokumenti, tuleb süüdlase tegu kvalifitseerida käesoleva kuriteo ja dokumendi võltsimise või võltsitud dokumendi kasutamise (KrK § 166 või 186) ideaalkonku-

rentsina. Kasutatakse aga ebaseaduslikul läbiotsimisel või väljatöstmisel vägivalda isiku kallal või karistatavat ähvardust või tekitatakse kannatanule kehavigastus, on tegemist vaadeldava kuriteo ning isikuvastase kuriteo (näit. KrK §-d 113, 128, 112 või 108 jne.) ideaalkonkurentsiga.

Kui ebaseaduslik läbiotsimine või elamispiinalt väljatöstmine on mõne teise raskema kuriteo (näit. kodaniku isiku vara salajase või avaliku varguse) toimepanemise staadiumiks või vahendiks, ei ole tegemist kuritegude ideaalkonkurentsiga ja süüdlase tegu tuleb kvalifitseerida üksnes seda raskemat kuritegu ettenägeva paragrahvi järgi.

Võimuesindaja või ametiisik ebaseadusliku läbiotsimise või väljatöstmise toimepanijana KrK §-s 161¹ tähendatud tunnustel kannab kriminaalvastutust ainult selle paragrahvi järgi ja täiendav kvalifikatsioon KrK § 133 järgi ei ole sel juhul enam vajalik.

Kohtunik, kes teeb teadvalt õigusemõistmisele mittevastava kohtuotsuse või määruse kodaniku elamispiinalt väljatöstmiseks, vastutab ainult KrK § 169 järgi.

Besti NSV KrK §-s 133 ettenähtud kuritegu **k a r i s e t a t a k s e** vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks.

4. Kodaniku kirjavahetuse saladuse rikkumine -

KrK § 134.

Kirjavahetuse saladus on Nõukogude kodaniku üks konstitutsiooniline õigus. NSV Liidu konstitutsiooni § 128 sätib, et kodaniku korteripuutumatus ja kirjavahetuse saladus on seadusega kaitstud.

Kirjavahetuse saladus võimaldab igal kodanikul teiste kodanike või ametiasutustega vabalt suhelda kirja, telegrammi või muu korrespondentsi abil. Vastavalt NSV Liidu sidemäärustiku §-le 7 on iga liiki posti- ja telegraafisaadetiste siisu korrespondeerijate isiklik saladus, mida kaitstakse seadusega.

Mitte ükski eraisik ei või avada teise kodaniku postikirjavahetusega tutvuda selle sisuga ilma adressaadi või adressandi nõusolekuta. Sideasutuste töötajad võivad anda teateid posti- ja telegraafisaadetiste kohta mitte kõrvalistele isikutele, vaid ainult adressaadile ja adressandile või nende seaduslikele esindajatele. See põhimõte kehtib ka teadete andmise kohta võimuesindajatele ja ametiisikutele, kes saavad kodaniku kirjavahetust kinni pidada selle sisuga tutvumiseks üksnes seaduses ettenähtud alustel ja piirides. Vastavalt Eesti NSV KrPK §-le 145 võib kirjavahetuse arestimist ja selle võetust posti- või telegraafiasutustest teostada ainult prokurööri sanktsiooniga või kohtu määruse alusel. Võetusel peavad juures viibima vastava posti- või telegraafiasutuse esindaja ja kaks manukat selle asutuse töötajate seast.

Kodaniku kirjavahetuse saladuse tahtlik rikkumine süüdlase poolt oma teenistusliku seisundi ärakasutamisega moodustab Eesti NSV KrK §-s 134 ettenähtud kuriteo.

Antud kuritegu väljendub o b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t mitmesugustes tegudes, millega rikutakse kodaniku postikirjavahetuse saladust, nagu kodaniku kinnise kirja või muu postisaadetise ebaseaduslik avamine, selle sisuga tutvumine, sisu avaldamine kolmandatele isikutele, teadete andmine selle kohta, kellega kodanik peab postikirjavahetust jne. Lahtiste postkaartide jt. mittekinliste postisaadetiste läbilugemine või nende sisust kõrvalistele isikutele rääkimine ei ole kirjavahetuse saladuse rikkumine ega moodusta sellest vaadeldava kuriteo koosseisu.

KrK § 134 sätted kaitsevad üksnes k o d a n i k u , mitte aga riikliku või ühiskondliku asutuse või ettevõtte postikirjavahetuse saladust. Järelikult esineb vaadeldava kuriteo koosseis vaid siis, kui rikutakse kodanike endi või kodaniku ja riikliku või ühiskondliku asutuse või ettevõtte vahelise kirjavahetuse saladust. Ebaseaduslik tutvumine asutuste või ettevõtete vahelise kirjavahetusega (näit. mitmesuguste ametlike dokumentidega) ei moodusta antud kuriteo koosseisu.

Kirjavahetuse all tuleb vaadeldaval juhul mõista

postile edasitoimetamiseks antud saadetisi: kirju, panderolle, telegramme (mitte ainult postiasutuses adressaadile valmistanud tekst, vaid ka telegrammi originaaltekst ja nn. telegrammilint) jne.

Vaadeldav kuritegu on suunatud ainult kodaniku kirjavahetuse saladuse, mitte aga kirjavahetuse õiguse vastu üldse. Sellest järeldub, et kodaniku postikirjavahetuse või telegrammi hävitamine, varjamine või selle edasisaatmata või väljastamata jätmine ei too kaasa kriminaalvastutust käesoleva paragrahvi järgi.

Eesti NSV KrK §-s 134 ettenähtud kuritegu on lõpule viidud teo toimepanemisega, mis rikub kodaniku kirjavahetuse saladust, olenemata selle rikkumise tagajärgedest. Selle poolest erineb Eesti NSV KrK-st ja paljude teiste liiduvabariikide kriminaalkodeksitest "Kasahhi NSV kriminaalkodeks", mille § 122 lg. 2 järgi loetakse kirjavahetuse saladuse rikkumine eraisikute poolt lõpuleviiduks siis, kui see põhjustas raske tagajärje.

Eesti NSV KrK § 134 järgi eeldab käsitletav kuritegu e r i s u b j e k t i . Selleks on isik (kuid mitte ainult ametiisik § 160 mõttes), kes kirjavahetuse saladuse rikkumisel kasutab ära oma teenistuslikku seisundit, s. t. isik, kes saab kuriteo toime panna ainult oma teenistuse tõttu (näit. sideasutuse teenistuja, kelle ülesandeks on postikirjavahetuse või telegrammide vastuvõtmine, hoidmine, edasisaatmine või väljaandmine, kirjakandja, postivedaja jt.). Kui kodaniku kirjavahetuse saladust rikub eraisik, kellel ei ole antud kuriteo subjekti eritunnuseid, puudub KrK §-s 134 tähendatud kuriteo koosseis.

Teiste liiduvabariikide kriminaalkodeksite vastavais paragrahvides on käsitletava kuriteo subjekti küsimus lahendatud mõnevõrra erinevalt. Vene NSV, Usbeki NSV, Leedu NSV, Kasahhi NSV, Kirgiisi NSV, Gruusia NSV, Moldaavia NSV, Tadžiki NSV, Turkmeeni NSV, Valge-Vene NSV ja Aserbaidžaan NSV kriminaalkodeksite järgi võivad kirjavahetuse saladuse rikkumise eest kanda vastutust nii ametiisikud kui ka kõik eraisi-

kud. Sealjuures on Kasahhi NSV, Kirgiisi NSV ja Gruusia NSV kriminaalkoodeksites ette nähtud ametiisikutele kirjavahetuse saladuse rikkumise eest rangem vastutus kui selle kuriteo toimepanemisel eraisikute poolt. Armeenia NSV, Läti NSV ja Ukraina NSV kriminaalkoodeksite järgi on kirjavahetuse saladuse rikkumise subjektiks ainult ametiisikud.

Subjektiivselt küljest on vaadeldava kuriteo koosseisuks nõutav otsene tahtlus. Ajend ja eesmärk ei ole Eesti NSV KrK järgi antud kuriteo koosseisulisteks tunnusteks ja neid võib arvestada üksnes karistuse mõistmisel.

Kasahhi NSV KrK § 122 lg. 2 ja Kirgiisi NSV KrK § 132 lg. 2 järgi on eraisikute poolt toimepandud kirjavahetuse saladuse rikkumise koosseisuks nõutav omakasu või muu madala ajendi esinemine.

Eesti NSV KrK §-s 134 ettenähtud kuritegu karistataks e parandusliku tööga kuni kuue kuuni või teataval ametikohtadel töötamise või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni ühe aastani või ühiskondliku laitusega.

5. Kodaniku poliitiliste õiguste vastu suunatud muud kuriteod.

Peale eespool käsitletud kuriteokoosseisude tunnevad teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksid veel teisigi kodaniku poliitiliste õiguste vastu suunatud kuritegusid.

Vestavalt NSV Liidu konstitutsiooni §-le 122 (ja liiduvabariikide konstitutsioonide vastavaile paragrahvidele) antakse naisele NSV Liidus mehega võrdsed õigused kõigil majandusliku, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu aladel. Naiste üheõiguslikkus on seadusega igakülgselt kaitsitud. Vene NFSV, Usbeki NSV, Kasahhi NSV, Aserbaidžani NSV, Kirgiisi NSV, Taidžiki NSV ja Turkmeeni NSV kriminaalkoodeksid näevad ette kriminaalvastutuse naise üheõiguslikkuse teostamise takistamise eest. Nii näiteks on Vene NFSV KrK § 134 järgi kuritegu naisisiku osavõtu takistamine riiklikust, ühiskondlikust

või kultuurilisest tegevusest, kui see rikub oluliselt naiste üheõiguslikkust ja on seoses vägivalga või selle kasutamise ähvardusega. Antud kuritegu karistatakse vabadusekaotusega kuni kahe aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

Erinevalt Vene NFSV KrK-st ei nõua Kirgiisi NSV KrK (§ 130), et kõnesolev takistamine rikuks o l u l i s e l t naiste üheõiguslikkust, Kasahhi NSV KrK (§ 120) näeb aga ette takistamise vahendina kõrvuti vägivalgaga ka kannatanu materiaalse või muu sõltuvuse ärakasutamist.

NSV Liidu konstitutsiooni § 126 tagab vastavalt töörahva huvidele ja rahvahulkade organisatsioonilise isetegevuse ning poliitilise aktiivsuse arendamiseks NSV Liidu kodanikele õiguse ühineda mitmesugustesse ühiskondlikesse organisatsioonidesse, milledest on kõige massilisemaks organisatsiooniks ametiühingud. Viimaste tegevus on võrdlemisi mitmekesine. Nad võtavad aktiivselt osa tööprotsessi organiseerimisest ja töödistsipliini kindlustamisest, töötajate töö- ja elutingimuste parandamisest, nende kommunistliku teadlikkuse tõstmisest jne. Eriti kasvab ametiühingute kui valitsemise ja majandamise kooli, kui kommunismi kooli tähtsus kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise perioodil.

Ametiühingute normaalse tegevuse takistamine on tõsine rünne Nõukogude kodaniku poliitilistele õigustele. Sellepärast valdav enamus liiduvabariikide kriminaalkoodekseid, välja arvatud Eesti NSV, Usbeki NSV ja Armeenia NSV kriminaalkoodeksid näevad ette vastutuse a m e t i ü h i n g u t e s e a d u s l i k e õ i g u s t e r i k k u m i s e e e s t . Vastavalt Vene NFSV KrK §-le 137 karistatakse süüdlasi ametiühingute ja nende organite seadusliku tegevuse takistamise eest parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni ühesaja rublani või ametist vallandamisega. Teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavad paragrahvid on enam-vähem analoogilise sisuga.

NSV Liidu kodanikele on kindlustatud õigus haridusele (NSV Liidu konstitutsiooni § 121). Mitte keegi ei või takistada kodanikul selle õiguse teostamist. Usbeki NSV, Kirgiisi

NSV, Tadžiki NSV ja Turkmeeni NSV kriminaalkodeksid näevad ette kriminaalvastutuse üldise kohustusliku kaheksaklassilise hariduse omandamise takistamise eest. Kuna sellised teod põhinevad sageli kohalikel tavaigandell, siis on Usbeki NSV KrK § 136 dispositsioonis otseselt säti- tud, et antud kuriteo moodustab eriti kohalikest rahvustest tütarlaste takistamine kohustusliku kaheksaklassilise haridu- se omandamisel. Nimetatud kuritegu karistatakse vastavalt Usbeki NSV KrK §-le 136 parandusliku tööga kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni viiekümne rublani.

§ 3. KURITEOD KODANIKU TÖÖALASTE ÕIGUSTE VASTU.

1. Kodaniku tööalaste õiguste vastu suunatud kuritegude üldine iseloomustus ja liigid.

NSV Liidu konstitutsiooni § 118 sätib, et NSV Liidu ko- danikel on õigus tööle, s. o. õigus olla kindlustatud tööga, kusjuures nende töö eest tasutakse vastavalt töö hulga ja kvaliteedile. Nõukogude kodaniku nimetatud põhiõigus kindlus- tatakse rahvamajanduse sotsialistliku organisatsiooniga, nõu- kogude ühiskonna tootlike jõudude järjekindla kasvuga, majan- duskriiside võimaluse kõrvaldamisega ja tööpuuduse likvideeri- misega.

Nõukogude ühiskondlik kord tagab vajalikud tingimused töötajate hulgas uue, kommunistliku töösse suhtumise tekkimi- seks ja arenguks. Kommunismiehitaja moraalikodeksis fiksee- ritud printsiip - - kohusetruu töö ühiskonna hüvanguks: kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma - muutub üha kindlamalt meie

kodanike käitumise kõrvalekaldumatuks normiks.

Kindlustades õigust tööle ja pannes kodanikele kohustuse töötada põhimõttel - igahelpt tema võimete kohaselt, igahelpe tema töö järgi - hoolitseb Nõukogude riik ka selle eest, et töötingimused oleksid tervislikud ning ohutud ja töö korraldamisel täidetakse täpselt tööseadusandluse nõudeid. Kõigis ettevõtteis tuleb võtta kasutusele ajakohased ohutustehnika vahendid ja luua sellised sanitaarhügieenilised tingimused, mis teevad lõpu töövigastustele ja kutsehaigustele. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmis on otseselt öeldud, et "töötingimuste igakülgne tervendamine ja kergendamine on üks tähtsamaid rahva heaolu tõstmise ülesandeid."

Kõigi tööliste ja teenistujate elule ja tervisele ohutute töötingimuste tagamine on ettevõtte või asutuse administratsiooni otsene ülesanne. Administratsioon peab tarvitusele võtma kõik vajalikud abinõud tööõnnetuste ja haigestumiste vältimiseks (vt. TööK § 139). Selle saavutamisel on peamine osa mitmesugustel organisatsioonilis-majanduslikel abinõudel, kuid samuti on vajalikud ka süüdlase suhtes kohaldatavad ühiskondliku mõjutamise vahendid ning distsiplinaarja halduskaristused. Tööseadusandluse ja töökaitseseeskirjade kõige ohtlikumate rikkumiste eest nähakse aga liiduvabariikide kriminaalkodeksites ette kriminaalvastutus.

Töölaste õiguste vastu suunatud kuriteod moodustavad kodaniku poliitiliste ja tööalaste õiguste vastu suunatud kuritegude iseseisva rühma. Liiduvabariikide kehtivate kriminaalkodeksite vastavate sätete võrdlev analüüs näitab, et õiguse tööle kriminaalõiguslik kaitse väljendub ennekõike selles, et kriminaalseadusandluses nähakse ette vastutus töötajate ebaseadusliku vallandamise, kohtuotsuse (Moldaavia NSV KrK § 138 järgi ka muu kompetentse organi otsuse) alusel tema tööle mitteennistamise või tööseadusandluse sätete muu olulise rikkumise eest (vt. näit. Vene NFSV KrK § 138). Viimase all mõeldakse selliseid juhte, nagu tööpäeva ebaseaduslik pikendamine pühadele ning puhkepäevadele eelnevail päevadel, ilma mõjuvate põhjusteta palga väijamaksmata jätmine

või alusetu keeldumine puhkuse andmisest, tööülesannete täitmise nõudmine, mis vastavalt töölepingule ei kuulu antud töötaja kohustuste hulka jne.

Tööseadusandluse sätete rikkumise eriliigina käsitlevad liiduvabariikide kriminaalkoodeksid (välja arvatud Eesti NSV ja Läti NSV kriminaalkoodeksid) raseda või rinnaga toitva ema töölevõtmisest keeldumist või töölt vallandamist raseduse või rinnaga toitmise motiividel (vt. näit. Vene NFSV KrK § 139). Kirgiisi NSV, Tadžiki NSV ja mõningate teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksid näevad ette kriminaalvastutuse ka naisliku palga vähendamise eest ülaltähendatud motiividel.

Peale nimetatud tööalaste kuritegude näevad liiduvabariikide kriminaalkoodeksid ette vastutuse ka t ö ö k a i t s e e e s k i r j a d e , s. t. ohutustehnika ja töötervishoiu eeskirjade olulise rikkumise eest (vt. näit. Vene NFSV KrK § 140).

Järelikult võib liiduvabariikide kehtivates kriminaalkoodeksites ettenähtud tööalaseid kuritegusid liigitada kahte rühma: 1) tööseadusandluse tahtlikus rikkumises seisnevad kuriteod ja 2) töökaitse eeskirjade rikkumises seisnevad kuriteod.

Esimese rühma kuritegude o b j e k t i k s on kodaniku õigus olla kindlustatud tööga, mille eest tasutakse vastavalt töö hulgale ning kvaliteedile, samuti ka tööseadusandluse üldsätetega kehtestatud töökorraldus. Teise rühma kuritegude o b j e k t i k s on töökaitse eeskirjadega säti tud töötingimused, mis tagavad asutuste või ettevõtete töötajate elu ning tervise ohutuse tootmisprotsessis.

Kummassegi rühma kuuluvate kuritegude eest on kõigi liiduvabariikide kriminaalkoodeksites vastutus ette nähtud erinevates paragrahvides (näit. Vene NFSV KtK-s §-des 138 ja 140), välja arvatud Eesti NSV KrK, kus mõlemad kuriteo koosseisud on koondatud ühte paragrahvi - § 135, pealkirjaga "Tööseadusandluse sätete rikkumine".

Eesti NSV KrK § 135 lg. 1 dispositsioonist aga nähtub, et antud paragrahvis on vastutus ette nähtud ennekõike ohu-

tustehnika ja töötervishoiu, s. t. töökaitse eeskirjade rikkumise eest. Tööseadusandluse sätete rikkumine (näit. ebaseaduslik vallandamine, kohtuotsuse alusel tööle mitteennistamine jne.) on KrK § 135 järgi kuritegu vaid juhul, kui selline rikkumine põhjustas teadvalt ohu töötaja elule või tervisele.

Et töötaja ebaseaduslik vallandamine, kohtuotsuse alusel tema tööle mitteennistamine, mõjuva põhjuseta palga väljamaksmata jätmine ja muud sellised tööseadusandluse sätete rikkumised ei ohusta nõukogude korra tingimustes peaaegu kunagi töötaja elu või tervist ega põhjusta ka raskeid tagajärgi KrK § 135 lg. 2 mõttes, siis puudub neil juhtudel, lähtudes Eesti NSV KrK-st, ka kuriteo koosseis, vaatamata sellele, et tegemist võib olla töötajate kõige olulisemate tööalade õiguste jämeda rikkumisega, mille vastu võitlemisel tuleks kasutada ka kriminaalõiguslikke vahendeid. Järelikult ei ole Nõukogude kodaniku üks põhilisi konstitutsioonilisi õigusi - õigus tööle - leidnud "Eesti NSV kriminaalkodeksis" nii laialdast kaitset kui teiste liiduvabariikide kriminaalkodeksites.

2. Tööseadusandluse sätete rikkumine - KrK § 135.

Eesti NSV KrK § 135, nähes ette ametiisikute vastutuse ohutustehnika, töötervishoiu või tööseadusandluse sätete muu rikkumise eest, kui see rikkumine teadvalt põhjustas ohu töötaja elule või tervisele ja kui sellele rikkumisele eelnenud aasta kestel oli süüdlase suhtes samasuguse rikkumise eest kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend või distsiplinaar- või halduskaristus, kaitseb riiklike ja ühiskondlike asutuste ning ettevõtete töölisi ja teenistujaid ennekõike tootmisega seotud tööõnnetuste ja kutsehaiguste vastu.

Käesolevas paragrahvis ettenähtud kuriteo objektiks on töökaitse eeskirjadega sätitud töötingimused, mis tagavad töötajate elu ja tervise ohutuse tootmisprotsessis, samuti kodaniku õigus tööle.

Kui ohutustehnika, töötervishoiu või tööseadusandluse

sätete muu rikkumine põhjustab raske tagajärje kõrvalisele isikule (näit. ekskursandile), kellel ei ole mingit seost antud tootmisprotsessiga, või ohustab tema elu või tervist, siis puudub KrK §-s 135 ettenähtud kuriteo koosseis. Sel juhul võib süüdlase tegu olla mõni teine, näiteks ametialane, isikuvastane või KrK §-s 206 ettenähtud kuritegu.

Vaadeldava kuriteo võib moodustada ka k o l h o o s - n i k u t e elu ja tervise kaitseks kehtestatud töökaitse-eeskirjade rikkumine. Käesolev paragrahv ei ole aga kohaldatav töökaitse-eeskirjade rikkumisel selle isiku suhtes, kes töötab palgalisena (näit. lapsehoidjana, autojuhina jne.) e r a i s i k u - t ö ö a n d j a juures.

Vastutus KrK § 135 järgi ei sõltu sellest, kas riikliku või ühiskondliku asutuse või ettevõtte töötaja võtab tööprotsessist osa töölepingu või muul alusel (näit. praktikandina, tootmisõppusel viibiva õpilasena jne.).

Vaadeldava kuriteo o b j e k t i i v s e k s k ü l - j e k s on ohutustehnika, töötervishoiu või tööseadusandluse sätete muu rikkumine ja sellega reaalse ohu põhjustamine töötaja elule või tervisele (lg. 1) või selle rikkumisega raske tagajärje põhjustamine (lg. 2).

Tööseadusandluse sätete rikkumine võib väljenduda nii teatavas tegevuses kui ka tegevusetuses.

KrK § 135 lg. 1 dispositsioon on blanketne. Selles viidatakse ohutustehnika, töötervishoiu ja tööseadusandluse sätetele. Isiku kriminaalvastutusele võtmiseks on tarvis tuvastada, milliseid konkreetseid töökaitse-eeskirjade sätteid on antud juhul rikutud ja milles selline rikkumine seisnes.

Ohutustehnika ja töötervishoiu eeskirjad liigitatakse ü l d - ja e r i e e s k i r j a d e k s ning e r i - t i o h t l i k e s e a d m e t e k ä s i t s e m i s e e e s k i r j a d e k s.

Ohutustehnika ja töötervishoiu ü l d e e s k i r j a d laienevad kas kõigile või paljudele rahvamajandusharudele ja need kehtestatakse tavaliselt NSV Liidu Ministrite Nõukogu või teiste keskasutuste ning Üleliidulise Ametiühingute Kesk-nõukogu ühiste aktidega.

Ohutustehnika ja töötervishoiu erieeskirjad kehtestavad tavaliselt vastavate keskasutuste ja ametiühingute keskkomiteed ja nad laienevad rahvamajanduse üksikutele tootmis- või tegevusharudele.

Eriti ohtlike seadmete käsitlemise eeskirjad kehtestatakse selliste seadmete (näit. balloone, survemahutite, aurukatelde, tõsteseadmete jne.) kohta, mis on eriti ohtlikud nende ekspluateerimisega vahetult tegelevatele kui ka seadmete läheduses viibivatele isikutele. Nimetatud eeskirjade kehtivus laieneb tavaliselt kõigile rahvamajandusharudele, kus need seadmed on kasutusel.

Vaadeldava paragrahvi esimeses lõikes tähendatud tööseadusandluse muude sätete all tuleb mõista ennekõike selliseid eeskirju naiste ja alaealiste töökaitse alal. (vt. TÖÖK §-d 129, 131, 133 jt.), samuti töökorralduse (näit. töö- ja puhkeaja, töönormide jne.) või sotsiaalkindlustuse alal, mille rikkumine võib põhjustada reaalse ohu töötaja elule või tervisele.

KrK §-s 135 ettenähtud kuritegu eeldab erisubjektide olemasolu. Antud paragrahvis tähendatud kuriteo eest kannab kriminaalvastutust üksnes ametiisik, ja sealjuures mitte iga ametiisik, vaid ainult see, kellele on seaduse, ametkondliku instruksiooni, käskkirja või muu juriidilise aktiga pandud kohustus kindlustada antud ettevõttes või asutuses ohutud töötingimused.

Käsitletava kuriteo subjektiks võib olla ametiisik, kes vahetult juhib tööprotsessi (näit. meister, otsesest tööst vabastatud brigadir jts.), samuti ametiisik, kes juhib tööprotsessi üldiselt ja kellel lasub ühtlasi kohustus kindlustada töökaitset (näit. tsehhiülem, vapem töödejuhataja jts.). Asutuse ja ettevõtte juhtiv koosseis (direktor või juhataja, peainsener, ohutustehnika insener jt.) võib kanda käesoleva paragrahvi järgi vastutust neil juhtudel, kui ta vahetult juhib teatavaid töid ega täida sealjuures töökaitse-eeskirju või rikub neid oma käskkirjade või korraldustega. Nimetatud ametiisik võib kanda käes-

oleva paragrahvi järgi vastutust ka siis, kui ta on süüdi töökaitse ebarahuldavas organiseerimises või vajalike abinõude mitterakendamises alluvate ametiisikute suhtes, kes süstemaatiliselt rikuvad ohutustehnika või töötervishoiu eeskirju.

Antud kuriteo subjektiks ei ole tööprotsessist osavõttev lihttööline ja teenistuja, samuti ka eraisik-tööandja (näit. lapsehoidja või autojuhi palkaja). Nende poolt ohutustehnika või töötervishoiu eeskirjade rikkumine, mis põhjustas raske tagajärje teisele isikule, on olenevalt tagajärjest kvalifitseeritav isikuvastaste kuritegude peatüki vastava paragrahvi (näit. KrK §-de 105 või 111) järgi.

KrK §-s 135 lg. 1 tähendatud sätete rikkumine on kvalifitseeritav selle paragrahvi esimese lõike järgi ainult siis, kui 1) selline rikkumine põhjustas reaalse ohu kas ühegi töötaja elule või tervisele, s. t. võis esile kutsuda kannatanu surma või terviserikkega kehavigastuse (KrK §-d 107, 108 või 112 lg. 2) ja 2) sellele rikkumisele eelnenud aasta kestel oli süüdlase suhtes kas ohutustehnika, töötervishoiu või tööseadusandluse sätete muu rikkumise eest kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend või distsiplinaar- või halduskaristus. Sealjuures ei sõltu vastutus sellest, kas nimetatud eelmine rikkumine ohustas töötaja elu või tervist või mitte. Paragrahvi dispositsioonis tähendatud üheaastast tähtaega ei arvestata mitte eelmise rikkumise toimepanemisest, vaid selle eest ühiskondliku mõjutamise vahendi või distsiplinaar- või halduskaristuse kohaldamisest.

Käsitletava paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud kuriteo koosseisuks on subjektiivselt küll- ja sest vaja süüdlase teadlikkust sellest, et tema käitumine moodustab ohutustehnika või töötervishoiu või tööseadusandluse muude sätete rikkumise, mis põhjustab reaalse ohu töötaja elule või tervisele. Kui nimetatud rikkumine leiab aset ettevaatamatuse tõttu ja sellega ei põhjustata rasket tagajärge, puudub üldse kuriteo koosseis.

KrK § 135 teises lõikes on ette nähtud vaadel-
dav kuritegu raskendavail asjaoludel.
Käesoleva paragrahvi teises lõikes tähendatud kuriteo koos-
seis esineb siis, kui ohutustehnika, töötervishoiu või töö-
seadusandluse sätete muu rikkumine põhjustab raske tagajärje.
Antud kuriteo koosseisuks ei ole nõutav, et süüdlane oleks
eelneva aasta kestel toime pannud tööseadusandluse sätete
rikkumise. Antud kuriteo moodustab ka tööseadusandluse sä-
tete esmakordne rikkumine, kui sellega põhjustati raske
tagajärg.

Erinevalt teiste liiduvabariikide kriminaalkodeksite
vastavaist paragrahvidest ei ole Eesti NSV KrK §-s 135 lg. 2
täpsemalt määratletud raske tagajärg. Arvestades antud kuri-
teo objekti iseärasusi, tuleb raske tagajärje all mõelda töö-
taja surma või temale üliraske või raske kehavigastuse põh-
justamist. Muule isikule kõnesolevas paragrahvis tähendatud
teoga raske tagajärje põhjustamine, samuti ka ohutustehnika
ja tööseadusandluse muude sätete rikkumisega üksnes olulise
või suure materiaalse kahju tekitamine
ettevõttele või asutusele ei ole kvalifitseeritav käesoleva
paragrahvi teise lõike järgi. Süüdlane võib aga neil juhtudel
kanda vastutust KrK § 135 lg. 1 järgi, kui suure materiaalse
kahju tekitamisega põhjustati oht ka antud ettevõtte või asu-
tuse töötaja elule või tervisele ning esinevad §-s 135 lg. 1
ettenähtud kuriteo koosseisu muud tunnused.

KrK §-s 135 lg. 2 tähendatud koosseisuks on vaja, et ras-
ke tagajärje oleks põhjustanud süüdlane tööseadusandluse sä-
tete rikkumisega. Kui surm või muu raske tagajärg saabub kan-
natanu enda poolt teadvalt nende sätete rikkumise
tõttu, puudub üldreeglina antud kuriteo koosseis. Ametiisik
võib sellisel juhul vastutada käesoleva paragrahvi järgi aga
siis, kui ta ei võtnud tarvitusele vajalikke abinõusid sel-
leks, et töötajad hoiduksid oma elu või tervist ohustavatest
tegudest (näit. eeskirjadega keelatud, kuid antud ettevõttes
laialdaselt praktiseeritavate töövõtete kasutamisest). Millist

osa etendab neil juhtudel kannatanu enda käitumine ja ametiisiku tegevusetus tagajärje põhjusena, on fakti küsimus ja see vajab igal konkreetsel juhul tuvastamist.

KrK §-s 135 lg. 2-ettenähtud kuriteo s u b j e k - t i i v s e l k ü l j e l on rida iseärasusi võrreldes selle paragrahvi esimese lõikega. Erinevalt käesoleva paragrahvi esimesest lõikest ei ole teises lõikes ettenähtud kuriteoks nõutav süüdlase teadlikkus sellest, et ta tööseadusandluse sätete rikkumisega põhjustab raske tagajärje. Nimeetatud sätete rikkumise suhtes võib süüdlasel esineda nii tahtlus kui ka ettevaatamatus, raske tagajärje suhtes üldreeglina aga ettevaatamatus (ka hooletuse vormis). Kui tööseadusandluse sätteid rikkunud ametiisikul esineb kõnesoleva raske tagajärje suhtes otsene tahtlus, vastutab ta ainult isikuvastaste kuritegude vastavate paragrahvide (näit. KrK § 100, 101, 107) järgi. Käesoleva paragrahvi ideaalkonkurentsi neil juhtudel ei ole.

Kõrvuti KrK §-s 135 tähendatud kuriteoga nähakse KrK §-s 206 ette kriminaalvastutus m ä e - v ö i e h i t u s - t ö ö l t ö ö o h u t u s e e e s k i r j a d e v ö i p l a h v a t u s o h t l i k u s e t t e v ö t t e s v ö i t s e h h i s o h u t u s e e s k i r j a d e r i k k u - m i s e e e s t .

Mäe- või ehitustööga, samuti tööga plahvatusohtlikes ettevõtteis või tsehhides võidakse luua varisemiste, tulekahjude, plahvatuste jms. raskete õnnetuste tekkimise võimalus, mis ohustab mitte ainult neis ettevõtteis töötajate, vaid ka kõrvaliste isikute elu ja tervist ning ühiskondlikku julgeolekut. Selliste õnnetuste vältimiseks kehtestatakse neis ettevõtteis spetsiaalsed ohutuseeskirjad, millede rikkumine võib kaasa tuua kriminaalvastutuse mitte KrK § 135, vaid § 206 järgi. Arvestades seda, et nimetatud teod ohustavad kogu ühiskondlikku julgeolekut, on viimati mainitud paragrahv paigutatud KrK erisa 10. peatükki - Kuriteod ühiskondliku korra ja ühiskondliku julgeoleku vastu.

Ametiisiku poolt mäe- või ehitustööl või plahvatusohtli-

kus ettevõttes ohutustehnika või töötervishoiu eeskirjade rikkumine, mis moodustab ühtlasi ka KrK §-s 206 tähendatud tööohutuseeskirjade rikkumise, on kvalifitseeritav mitte KrK § 135, vaid ainult KrK § 206 järgi. KrK § 135 on kohaldatav aga siis, kui mäe- või ehitustööstuses või nende ettevõtteis ei rikota eeskirju mäe- või ehitustöödel, vaid muus tootmisjaoskonnas (näit. mäetööstuse remonditöökojas), või kui see rikkumine ohustab tootmist mitte selle plahvatusohtlikkuse tõttu, vaid muudel asjaoludel (näit. plahvatusohtlikus tsehhis abinõude mitterakendamine kutsenaiguste ennetamiseks). Samuti võib KrK § 135 tulla kohaldamisele siis, kui ohutustehnika eeskirjade rikkumine ülaltähendatud ettevõtteis oma iseloomu tõttu tekitas või võis tekitada kahju ainult üksikute töötajate elule või tervisele, ohustamata sealjuures ühiskondlikku julgeolekut.

Ohutuseeskirjade rikkumist transpordivahendi ekspluateerimisel kvalifitseeritakse KrK §-de 83, 204, 205 või 227 järgi. Ohutuseeskirjade rikkumist transpordi alal võidakse kvalifitseerida KrK § 135 järgi ainult siis, kui see rikkumine ei toimu transpordivahendi ekspluateerimisel ega loo ohtu reisisjaile ega transpordi julgeolekule (näit. ohutuseeskirjade rikkumine transpordivahendi remontimisel garaazis jne.).

Eesti NSV KrK §-s 135 lg. 1 ettenähtud kuritegu k a r i s t a t a k s e vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või teatavatel ametikohtadel töötamise või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega kuni kahe aastani, sama paragrahvi t e i s e s lõikes tähendatud kuritegu k a r i s t a t a k s e aga vabadusekaotusega kuni nelja aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.

§ 4. KURITEOD AUTORI- JA LEIUTUSÕIGUSE VASTU.

1. Autori- ja leiutusõiguse vastu suunatud kuritegude üldine iseloomustus.

Nõukogude riigis kaitsakse teose ja leiutise autori õigusi ja seaduslikke huve mitte ainult administratiivsete ja tsiviilõiguslike, vaid teatavatel juhtudel ka kriminaalõiguslike vahenditega. Kuni Nõukogude liiduvabariikide praeguste kriminaalkodeksite kehtestamiseni paiknesid kriminaalõiguslikud sätted, mis nägid ette vastutuse autori- või leiutusõiguse vastu suunatud kuritegude eest, kriminaalkodeksis varavastaste kuritegude peatükis (näit. Vene NFSV 1926. a. kriminaalkodeksi eriosa 7. peatükis - § 177). Autori- ja leiutusõiguse rikkumises seisnevate kuritegude paigutamise- ga kehtivate kriminaalkodeksite eriosa käesolevasse peatükki kriipsutatakse alla seda, et kehtiv kriminaalseadusandlus kaitses autori- ja leiutusõigust ennekõike kui k o d a n i k u i s i k l i k k u (mittevaralist) õ i g u s t .

Kui autori- või leiutusõiguse rikkumisega põhjustatakse kannatanule ka varaline kahju, kuulub viimane heastamisele tsiviilkorras. Ühiskonnaohtlikud rüüanded üksnes varalistele õigustele, mis kuuluvad teose või leiutise autorile, ei moodusta kriminaalkodeksi käsitletavas peatükis (Eesti NSV KrK §-s 136) ettenähtud kuriteo koosseisu. Küll võivad nad aga tuua kaasa vastutuse kodaniku isikliku vara vastu suunatud kuritegude vastavate paragrahvide (Eesti NSV KrK §-d 142 ja 143) järgi.

Autori- ja leiutusõiguse vastu suunatud kuritegude koosseisud on liiduvabariikide kehtivates kriminaalkodeksites ette nähtud ühes paragrahvis (Eesti NSV KrK §-s 136), välja arvatud "Valge-Vene NSV kriminaalkodeks", kus mõlema nimetatud kuriteo eest on vastutus ette nähtud erinevais paragrahvides (§-s 136 ja 137).

Eesti NSV KrK § 136 lg. 1 ja 2 dispositsioon kehtib Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 5. novembri 1962. a. seadluse

redaktsioonis. Võrreldes esialgse redaktsiooniga on täpsustatud vastavaid kuriteo koosseise ja ette nähtud kriminaalvastutus autori- ja leiutusõiguse mõningate selliste rikkumiste eest, mida varem ei loetud üldse kuriteoks (näit. kaasautorsusele sundimine tegeliku osavõtuta teose loomisest, leiutisest või ratsionaliseerimisetepaneku väljatöötamisest).

2. Autoriõiguse rikkumine - KrK § 136 lg. 1.

Meie ühiskonnas on loodud vajalikud tingimused teadlastele ja teistele loomingulisel alal töötajale talendi ja võimete avaldamiseks oma loomingulises tegevuses. Nõukogude seadusandlus kaitseb kõigi autorite isiklikke ja varalisi õigusi.

Eesti NSV KrK §-s 136 lg. 1 nähakse ette vastutus kuri-tegeliku ründe eest autori isiklike õiguste vastu, mis teki-vad seoses teadusliku, kunsti-, muusika- või kirjandusteose loomise, väljaandmise ja kasutamise-ga.

NSV Liidus reguleerivad autoriõigust 1961. aasta 8. detsem-bri "NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse alused" ja liiduvabariikide tsiviilkoodeksid (Eesti NSV TsK IV osa). Vastavalt Eesti NSV TsK §-le 483 on autoril õigus igal seadusega lubatud viisil oma nime all, pseudonüümi all või anonüümselt avaldada, reprodutseerida või levitada oma teost. Tal on õigus teose puutumatus- ning tasu saamisele teose kasutamise eest teiste isikute poolt, välja arvatud seaduses tähendatud juhud. Autoriõigust kohaldatakse igasu-gusele teosele, sõltumata teose vormist, eesmärgist ja väärtu-sest. Autoriõigust kohaldatakse nii avaldatud kui ka avalda-mata, kuid mingisuguses objektiivses, autori loomingulise te-gevuse tulemuse reprodutseerimist võimaldavas vormis väljen-datud teostele (käsikiri, joonis, kujutis, avalik ettekanne või esitus, film, mehhaaniline üleskirjutus või magnetiline salvestus jms.).

Autoriõiguse esemeks võivad olla, vastavalt Eesti NSV TsK § 479, suulised ja kirjalikud teosed, tõlked, stsenaariu-

mid, muusika- ning maalikunstiteosed, kino- ja televisiooni-
filmid, grammofoniplaadid, fotograafilised ja muud teosed.

O b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t s e i s n e b v a a -
deldava paragrahvi esimeses lõikes ettenähtud kuritegu mitte
autoriõiguse igasuguses rikkumises, vaid ainult 1) võõra teo-
se oma nimel väljaandmises või autorsuse muul viisil omasta-
mises, 2) võõra teose ebaseaduslikus reprodutseerimises või
levitamises või 3) kaasautorsusele sundimises ilma tegeliku
osavõtuta teose loomisest. A u t o r s u s e o m a s t a -
m i n e ehk nn. plagiaat on autoriõiguse rikkumise üks
ohtlikumaid vorme. Plagieerimine on võõra teose oma nimel
väljaandmine, s. t. esitamine oma tööna (näit. oma nimel trü-
kis avaldamine, suulises vormis ettekandmine, laval esitami-
ne jne.); võõra teose teatavate osade ebaseaduslik lülitami-
ne oma teosesse ilma algallikale osundamata; teose väljaand-
mine ühe kaasautori poolt, märkimata teiste kaasautorite ni-
mesid jne.

Võõra teose oma nimel väljaandmine moodustab lõpuleviid-
ud kuriteo sellest momendist, kui võõras teos on üle antud
vastavale asutusele või organisatsioonile (näit. kirjastuse-
le, näitusele jne.) avaldamiseks (publitseerimiseks), samuti
kui teos (näit. teaduslik ettekanne, muusikapala, kinofilm
jne.) on süüdlase enda poolt avalikult esitatud või avalikult
demonstreeritud, raadio või televisiooni teel üle kantud või
mõnel muul viisil täpsemalt määramata isikute ringile teata-
vaks tehtud.

V õ õ r a t e o s e e b a s e a d u s l i k r e p -
r o d u t s e e r i m i n e v õ i l e v i t a m i n e
ehk nn. kontrafaktsioon on võõra teose väljaandmine või muul
viisil kasutamine ilma autori sellekohase nõusolekuta ja au-
toritasu maksmiseta, olgugi autori perekonnanime ja kasuta-
mise allika äranäitamisega. Autori teose kasutamine on luba-
tud üksnes autoriga või tema pärijatega sõlmitud lepingu alu-
sel, välja arvatud seaduses tähendatud juhud (vt. Besti NSV
TsK §-d 492-498).

Nõukogude seadusandlus kaitseb autoriõigust ka kahe või

enama isiku ühise tööga loodud teosele. Eesti NSV TsK § 486 lg. 1 sätib, et autoriõigis kahe või enama isiku ühise tööga loodud teosele (kollektiivsele teosele) kuulub kaasautoritele ühiselt, sõltumata sellest, kas selline teos moodustab ühe jagamatu terviku või koosneb osadest, millest igaühel on samuti ka iseseisev tähendus. Vastavalt TsK §-le 486 lg. 2 säilitab iga kaasautor oma autoriõiguse tema poolt loodud iseseisva tähendusega osale kollektiivses teoses.

Valdav enamus liiduvabariikide kriminaalkodekseid (välja arvatud Ukraina NSV, Kirgiisi NSV, Armeenia NSV ja Turkmeeeni NSV kriminaalkodeksid) näeb ette kriminaalvastutuse kaasautorsusele sundimise kui autorsuse omastamise ühe eriliigi eest.

K a a s a u t o r s u s e l e s u n d i m i s e a l l mõeldakse autori sundimist (näit. ametiisiku, kellest oleneb teose trükis ilmumine või ajakirja toimetaja poolt) tunnistama oma teose kaasautoriks süüdlast või mõnda teist isikut, ilma nende tegeliku osavõtuta teose loomisest. Sundimisel viiakse kasutada ähvardust, šantaazi, kuritarvitada teenistusslikku seisundit jne. Teose loomisest kaasautorina osa võtma sundimine, samuti sundimine ennast või mõnda teist isikut lülitama autorite kollektiivi tegelikuks osavõtuks teose loomisest ei moodusta käsitletava kuriteo koosseisu.

Antud kuriteo s u b j e k t i n a võib esineda nii era- kui ka ametiisik.

S u b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t iseloomustab autoriõiguse rikkumist otsene tahtlus. Ajend ja eesmärk võivad olla mitmesugused.

Eesti NSV KrK §-s 136 lg. 1 ettenähtud autoriõiguse rikkumist k a r i s t a t a k s e vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või rahatrahviga kuni ühesaja rublani või ühiskondliku laitusega.

3. Leiutusõiguse rikkumine - KrK § 136 lg. 2.

NSV Liidus pööratakse väga suurt tähelepanu leiutamise ja ratsionaliseerimistegevusele. Sellest võtavad aktiivselt osa mitte ainult teadlased ning insener-tehnilised töötajad, vaid ka töölised. Leiutamise ja ratsionaliseerimise edasine areng on hädavajalik meie rahvamajanduse tehnilise progressi tempo kiirendamiseks.

Leiutus- ja ratsionaliseerimistegevuse õiguslikud alused on kindlaks määratud 1961. aasta 8. detsembri "NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse alustes", NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt 1959. aasta 24. aprillil kinnitatud "Avastuste, leiutiste ja ratsionaliseerimistepanekute põhimääruses" ja liiduvabariikide tsiviilkoodeksite vastavais sätetes (Eesti NSV TsK VI osas §-d 524-530).

Nõukogude seadusandlus kaitseb leiutajate ja ratsionaliseerijate isiklikke ning varalisi õigusi. Seda ülesannet teenib ka kriminaalseadusandlus, nähes ette vastutuse mõningate kõige ohtlikumate rünnete eest leiutusõiguse vastu.

Eesti NSV KrK §-s 136 lg. 2 ettenähtud kuritegu on suunatud ennekõike leiutaja või ratsionaliseerija isiklike õiguste vastu, mis tekivad seoses leiutamise või ratsionaliseerimistegevusega.

Antud kuriteo objektiviivne külg seisneb 1) leiutaja nõusolekuta leiutise avaldamises enne selle esitamist, 2) leiutise või ratsionaliseerimistepaneku autorsuse omastamises või 3) kaasautorsusele sundimises ilma tegeliku osavõtuta leiutisest või ratsionaliseerimistepaneku väljatöötamisest.

Erinevalt Eesti NSV KrK-st ei ole kaasautorsusele sundimine ilma tegeliku osavõtuta leiutisest Ukraina NSV, Kirgisi NSV ja Turkmeeni NSV kriminaalkoodeksite järgi kuriteoks.

Leiutaja õigused on sätitud Eesti NSV TsK §-des 524-526. Vastavalt nimetatud sätetele võib leiutise autor omal valikul nõuda kas ainult tema autorsuse tunnustamist või tema autorsuse tunnustamist ja talle ainuõiguse andmist leiutisele. Esime-

sel juhul antakse leiutise kohta välja a u t o r i t u n -
n i s t u s , teisel juhul p a t e n t . Leiutiste pa-
tenteerimist lubatakse ainult NSV Liidu Ministrite Nõukogu
poolt kehtestatud korras (TsK § 524).

Neil juhtudel, kui leiutisele on välja antud autoritun-
nistus, kuulub leiutise kasutamise õigus riigile, kes võtab
enda peale ka hoolitsuse leiutise realiseerimise eest, arves-
tades selle juurutamise otstarbekohasust.

Patent antakse välja tähtajaga viisteist aastat, arva-
tes avalduse esitamise päevast. Samast päevast kaitstakse
avaldaja õigusi. Mitte keegi ei või leiutist kasutada ilma
patendi valdaja nõusolekuta. Patendi valdaja võib välja an-
da loa (litsentsi) tema leiutise kasutamiseks või patendi
täielikult loovutada. Teatavatel juhtudel võidakse patent
NSV Liidu Ministrite Nõukogu otsuse alusel ka riigi poolt
kohustuslikult välja osta või anda luba vastavale organisat-
sioonilē leiutise kasutamiseks koos patendi valdajale tasu
määramisega (TsK § 526).

Vastavalt TsK §-le 527 antakse juurutamisele võetud rat-
sionaliseerimisettepaneku autorile välja tema a u t o r -
s u s t k i n n i t a v t õ e n d . Ratsionaliseeri-
jal on õigus tasule sõltuvalt ettepaneku juurutamise tule-
musena saadud kokkuhoiust või muust kasulikust efektist, sa-
muti ka õigus seaduses ettenähtud soodustustele.

Eesti NSV KrK §-s 136 lg. 2 ettenähtud l e i u t i s e
a v a l d a m i s e all mõeldakse leiutise olemuse, tema
autori ideede ja põhiseisukohtade kohta kõrvalistele isikutele
andmete avaldamist suuliselt, trükis või muul teel ilma lei-
taja nõusolekuta enne tema leiutise esitamist, s. t. enne au-
toritunnistuse või patendi saamist. Riiklikku saladust kujut-
avate leiutiste, samuti ratsionaliseerimisettepanekute koh-
ta ebaseaduslik andmete avaldamine ei moodusta käsitletavat
kuritegu, vaid on kvalifitseeritav KrK § 73 järgi.

Leiutise või ratsionaliseerimisettepaneku a u t o r -
s u s e o m a s t a m i n e võib väljenduda võõra lei-
tise või ratsionaliseerimisettepaneku teatavaks tegemises

või esitamises oma tööna, võõra leiutise kohta autoritunnistuse või patendi, samuti võõra ratsionaliseerimisettepaneku kohta tõendi pettuslikus saamises või autorsuse muus omastamises.

K a a s a u t o r s u s e l e s u n d i m i s e n a tuleb antud juhul mõista leiutaja või ratsionaliseerimisettepaneku autori sundimist tunnustama oma leiutise või ratsionaliseerimisettepaneku kaasautoriks süüdlast või mõnda teist isikut ilma nende tegeliku osavõtuta leiutisest või ratsionaliseerimisettepaneku väljatöötamisest. Sundimisel võidakse kasutada ähvardust, šantaazi, kuritarvitada teenistuslikku seisundit jne.

Leiutise või ratsionaliseerimisettepaneku väljatöötamisest kaasautorina osa võtma sundimine, samuti sundimine lülitada ennast või mõnda teist isikut autorite kollektiivi tegelikuks leiutise või ratsionaliseerimisettepaneku väljatöötamisest osavõtjaks, ei moodusta käsitletava kuriteo koosseisu.

Vaadeldavas paragrahvis ettenähtud kuriteo s u b j e k t i k s võib olla iga süüdiv isik, nii era- kui ka ametiisik.

S u b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t on KrK §-s 136 lg. 2 ettenähtud kuriteo koosseisuks vajalik otsene tahtlus. Ajend ja eesmärk võivad kuriteo toimepanemisel olla mitmesugused. Sageli esineb omakasu ajend.

Besti NSV KrK §-s 136 lg. 2 tähendatud leiutusõiguse rikumist k a r i s t a t a k s e vabadusekaotusega kuni ühe aastani või parandusliku tööga samaks tähtajaks või rahatrahviga kuni ühesaja rublani või ühiskondliku laitusega.

§ 5. KURITEOD KODANIKU SÜDAMETUNNISTUSEVABADUSE
VASTU.

1. Kodaniku südametunnistusevabaduse vastu
suunatud kuritegude üldine iseloomustus.

Nõukogude riik, tuginedes oma tegevuses teaduslikele alustele ja silmas pidades religiooni reaktioonilist olemust, pooldab seda, et meie maa iga kodanik oleks vaba usu- listest eelarvamustest. Sellel eesmärgil tehakse laialdast selgitustööd rahva hulgas ja kindlustatakse igaühele usuvastase propaganda vabadus. Vägivalla ja repressioonide kasutamine religioossetest eelarvamustest jagusaamiseks, samuti usklike tagakiusamine ja nende usuliste tunnete solvamine on aga täiesti lubamatu.

Partei programmis märgitakse, et "partei kasutab idee- lise mõjutamise vahendeid inimeste kasvatamiseks teaduslik- materialistliku maailmavaate vaimus, religioossetest eelar- vamustest jagusaamiseks, lubamata sealjuures usklike tunnete solvamist. On tarvis süstemaatiliselt teha laialdast teadus- lik-ateistlikku propagandat, kannatlikult selgitada, kui pai- kapidamatud on usulised vaated... Selles töös tuleb tugineda tänapäeva teaduse saavutustele, mis üha täiuslikumalt seletab maailma, suurendab inimese võimu looduse üle ja ei jäta kivi kivi peale religiooni fantastilistest väljamõeldistest üle- loomulike jõudude olemasolu kohta."

Igal kodanikul on Nõukogude riigis õigus omal valikul tunnistada üht või teist usku või olla ateist. Kodaniku usu- ja südametunnistusevabadus leidsid tunnustamist juba V.I. Le- nini väljatöötatud ja 1918. a. 23. jaanuaril vastuvõetud dek- reedis "Kirikut riigist ja kooli kirikust lahutamise kohta". See dekreet, nähes ette kiriku lahutamise riigist (§ 1) ja kooli lahutamise kirikust (§ 9), keelab igasuguste kohalike seaduste ja määruste väljaandmise, mis piiraksid südametun- nistusevabadust või annaksid kodanikule mistahes eeliseid usu- tunnistusliku kuuluvuse alusel (§-d 2 ja 3).

1918. a. 23. jaanuari dekreedis väljendatud põhimõtteid tunnustatakse ja arendatakse edasi nõukogude konstitutsioonis. Kodaniku südametunnistusevabaduse kindlustamiseks on NSV Liidus kirik riigist ja kool kirikust lahutatud. Kõigil kodanikel on usukultuste toimetamise ja usuvastase propaganda vabadus (NSV Liidu konstitutsioon § 129).

Kodanike usu- ja südametunnistusevabadust kaitseb kogu nõukogude seadusandlus, sealhulgas ka kriminaalseadusandlus. Nõukogude kriminaalseadusandluse ülesandeks on 1) võidelda selle vastu, et religioosete õpetuste kuulutamise või usutalituste täitmisega ei rikutaks kirikut riigist ja kooli kirikust lahutava seaduse sätteid ega kahjustataks kodaniku õigusi ning seaduslikke huve; 2) hoida ära usulise talituse täitmise õigusvastane takistamine.

Liiduvabariikide varem kehtinud kriminaalkoodeksites moodustasid kodaniku südametunnistusevabaduse vastu suunatud kuriteod eriosa iseseisva peatüki - kiriku riigist lahutamise eeskirjade rikkumine - , mis sisaldas mitmeid paragrahve (Vene NFSV 1926. a. KrK §-d 122-127).

Kehtivates kriminaalkoodeksites on kõnesolevate kuritegude koosseisud ümbertöötatud kujul aga (tavaliselt kahe paragrahvina) paigutatud kodaniku poliitiliste ja tööalaste õiguste vastu suunatud kuritegude peatükki.

Eesti NSV KrK-s, nagu paljude teiste liiduvabariikide kriminaalkoodekseiski, eristatakse kahte liiki kuritegusid, mis on suunatud kodaniku südametunnistusevabaduse vastu: 1) kirikut riigist või kooli kirikust lahutava seaduse rikkumine (KrK § 137) ja 2) usuliste talituste täitmise takistamine (KrK § 138). Antud kuritegude rühma kolmanda liigina nähakse Usbeki NSV KrK-s ette usuliste eelarvamuste ärakasutamine (§ 147), Kirgiisi NSV ja Tadžiki NSV kriminaalkoodeksites aga usuliste kommete täitmisele sundimine. Peale selle on Usbeki NSV, Aserbaidžaan NSV, Leedu NSV ja Moldaavia NSV kriminaalkoodeksites paigutatud käesolevasse peatükki veel selline kuriteo koosseis, nagu rünne kodaniku isikule ja õigustele usutalituste täitmise näol, mis teiste liiduvabarii-

kide kriminaalkoodekseis paikneb ühiskondliku korra ja ühiskondliku julgeoleku vastu suunatud kuritegusid käsitlevas peatükis (Eesti NSV KrK X ptk. § 201¹).

2. Kirikut riigist või kooli kirikust lahutava seaduse rikkumine - KrK § 137.

Käesolevas paragrahvis nähakse ette kriminaalvastutus kirikut riigist ja kooli kirikust lahutava seaduse rikkumise eest. Põhiliseks seadusandlikuks aktiks, mis sätib kiriku seisundit NSV Liidus, on 1918. a. 23. jaanuaril vastuvõetud dekreet "Kirikut riigist ja kooli kirikust lahutamise kohta".

Antud kuriteo objektiks on kodaniku südametunnistusevabadus ja Nõukogude riigi ning kooli suhted kirikuga.

Vaadeldava kuriteo objektivne külg seisneb kirikut riigist või kooli kirikust lahutava seaduse mitmesugustes rikkumistes (välja arvatud usulise talituse täitmise õigusvastane takistamine, mis moodustab KrK §-s 138 ettenähtud kuriteo) peamiselt järgmise tegevusega: 1) kodanikule ükskõik mistahes eeliste andmine või tema õiguste piiramine usutunnistusliku kuuluvuse alusel; 2) usuliste talituste ja usukommete täitmisele sundimine; 3) kiriku- või usuühingute poolt endale haldusfunktsiooni, kohtulike või teiste riiklike funktsioonide või juriidilise isiku õiguste omistamine; 4) riiklikus või ühiskondlikus asutuses või organisatsioonis usulise talituse toimetamine, samuti sinna asutusse või organisatsiooni mingisuguse usulise kujutise paigutamine; 5) sundkorjandus või maksu sunniviisiline sissenõudmine kiriku või usuühingu kasuks; 6) usuõpetuse õpetamine koolis või muus riiklikus või ühiskondlikus õppeasutuses, sõltumata usuõpetuse sisust ja õpetamise iseloomust.

Käesoleva kuriteo subjekt on eespool tähendatud tegevuste puhul erinev. Esimeses, teises ja viiendas punktis tähendatud tegevuse puhul võib kuriteo subjektiks

olla iga isik, kolmandas punktis tähendatud tegevuse puhul usulises või kiriklikus organisatsioonis ametikohta omav isik; neljandas punktis tähendatud tegevuse puhul isik, kes toimetab usulist talitust, samuti ka riikliku või ühiskondliku asutuse või organisatsiooni eesotsas olev ametiisik, kes lubab toimetada usulist talitust talle alluvas asutuses või organisatsioonis; kuuendas punktis tähendatud tegevuse puhul isik, kes õpetab usuõpetust koolis või muus õppeasutuses (näit. kooliõpetaja).

S u b j e k t i i v s e s t k ü l j e s t on antud kuritegude koosseisuks vajalik otsene tahtlus. Ajend ja eesmärk võivad kuriteo toimepanemisel olla mitmesugused. Kui riiklikus või ühiskondlikus asutuses või organisatsioonis usulise talituse toimetamise või koolis usuõpetuse õpetamise ettekäändel teostatakse Nõukogude-vastast agitatsiooni või propagandat, esineb süüdlase tegevuses KrK §-s 68 ettenähtud kuriteo koosseis.

Eesti NSV KrK §-s 137 ettenähtud kuritegu k a r i s - t a t a k s e parandusliku tööga kuni kuue kuuni või rahatrahviga kuni ühesaja rublani või ühiskondliku laitusega.

3. Usuliste talituste täitmise takistamine -

KrK § 138.

Nõukogude riik ei sega vahele ettenähtud korras registreeritud kiriku või usuühingute siseellu. Need võivad moodustada oma organid, toimetada usukultusi jne. NSV Liidu konstitutsioon tagab kõigile kodanikele usukultuste toimetamise vabaduse (NSV Liidu konstitutsioon § 124). Kuid usuliste talituste vaba täitmine tagatakse sel juhul, kui need talitused ei riku ühiskondlikku korda ja nendega ei kaasne rünnet kodaniku õigustele. Vastasel korral on selleks pädevatel võimuorganitel õigus tarvitusele võtta kõik vajalikud abinõud ühiskondliku korra ja julgeoleku kindlustamiseks.

Usuliste talituste täitmise takistamise o b j e k - t i k s on kodanike südametunnistusevabadus.

Käesolevas paragrahvis tähendatud kuritegu seisneb usulise talituse täitmise õigusvastases takistamises. Kui takistatakse usulise talituse täitmist, mis rikub ühiskondlikku korda või kujutab endast rünnet kodaniku isikule või õigustele, puudub kuriteokoosseis. Usulise talituse täitmine riiklikus või ühiskondlikus asutuses või organisatsioonis, samuti illegaalse ususekti tegevus rikuvad ühiskondlikku korda, mistõttu nende takistamine ei moodusta kuritegu. Kuritegelik rünne kodaniku isikule ja õigustele usutalituste täitmise näol toob kaasa vastutuse KrK § 201¹ järgi.

Usulise talituse täitmise takistamise objektiivse külje moodustab peamiselt järgmine tegevus: ametiisiku poolt usulise talituse täitmise ebaseaduslik keelamine kirikus või kodus; vägivald tarvitamine usulisest kombetalitusest osavõtja suhtes jne. Kui usulise talituse täitmise takistamisel esinevad süüdlase tegevuses mõne teise kuriteo (näit. huligaansuse) tunnused, on tegemist käsitletava kuriteo ja selle teise (näit. KrK §-d 195 või 196) kuriteo ideaalkonkurentsiga.

Vaadeldava kuriteo subjektiks võib olla nii era- kui ka ametiisik.

Subjekttiivsest küljest on käsitletava kuriteo koosseisuks nõutav tahtlus. Ajendid ja eesmärgid võivad olla mitmesugused (kättemaks, huligaansed ajendid, valesti mõistetud ateistliku kasvatustöö huvid jne.).

Eesti NSV KrK §-s 138 ettenähtud usuliste talituste täitmise takistamist karistatakse parandusliku tööga kuni kuue kuuni või ühiskondliku laitusega.

K i r j a n d u s .

1. Eesti NSV kriminaalkodeksi. Kommenteeritud väljaanne, aut. koll.: K. Kimmel jt., Tallinn 1965, eriosa IV ptk.
2. С.Я. Булатов, Ответственность за преступления против политических, трудовых и других прав граждан по уголовному кодексу Казахской ССР, Алма-Ата, 1962.
3. С.Г. Келина, Об уголовно-правовой охране политических и трудовых прав граждан, "Советское государство и право", 1963, № 8.
4. А.Б. Сахаров, Уголовно-правовая охрана безопасности условий труда в СССР, Москва, 1958.
5. Советское уголовное право, Часть особенная, Издательство Московского университета, 1964, глава 5.
6. Советское уголовное право, Часть особенная, Под ред. Н.И. Загородникова и др., Издат. Юридическая литература, Москва, 1965, глава 5.
7. А. Щедрина, Ответственность за нарушение правил охраны труда, "Советская юстиция", 1963, № 13.

S i s u k o r d .

§ 1. KODANIKU POLIITILISTE JA TÖÖALASTE ÕIGUSTE VASTU SUUNATUD KURITEGUDE ÜLDINE ISELOOMUSTUS JA SÜSTEEM.	3
§ 2. KURITEOD KODANIKU POLIITILISTE ÕIGUSTE VASTU.....	8
1. Kodaniku valimisõiguse teostamise takistamine - KrK § 131	8
2. Valimisdokumendi või -tulemuste võltsimine või hääletamise saladuse rikkumine - KrK § 132.....	11
3. Ebaseaduslik läbiotsimine või väljatõstmine - KrK § 133	13
4. Kodaniku kirjavahetuse saladuse rikkumine - KrK § 134	17
5. Kodaniku poliitiliste õiguste vastu suunatud muud kuriteod	20
§ 3. KURITEOD KODANIKU TÖÖALASTE ÕIGUSTE VASTU	22
1. Kodaniku tööalaste õiguste vastu suunatud kuritegude üldine iseloomustus ja liigid	22
2. Tööseadusandluse sätete rikkumine - KrK § 135...	25
§ 4. KURITEOD AUTORI- JA LEIUTUSÕIGUSE VASTU.....	32
1. Autori- ja leiutusõiguse vastu suunatud kuri- tegude üldine iseloomustus	32
2. Autoriõiguse rikkumine - KrK § 136 lg. 1.....	33
3. Leiutusõiguse rikkumine - KrK § 136 lg. 2.....	36
§ 5. KURITEOD KODANIKU SÜDAMETUNNISTUSEVABADUSE VASTU... 39	
1. Kodaniku südametunnistusevabaduse vastu suunatud kuritegude üldine iseloomustus.....	39
2. Kirikut riigist või kooli kirikust lahutava seaduse rikkumine - KrK § 137	41
3. Usuliste talituste täitmise takistamine - KrK § 138	42
KIRJANDUS	44

Тартуский государственный университет
СССР, г. Тарту, ул. Кливколя, 18

Э. Раал

ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ ПОЛИТИЧЕСКИХ
И ТРУДОВЫХ ПРАВ ГРАЖДАНИНА

На эстонском языке

Vastutav toimetaja H. Kadari
Korrektor E. Oja

TRU rotaprint 1966. Trükipoognaid 3,37. Tingtrüki-
poognaid 3,07. Arvestuspoognaid 2,21. Trükiarv 500.
Paber 30x42. 1/4. Paljundamisele antud 31. V 1966.
NB 05333. Tell. nr. 265.

Hind 12 kop.

Hind 12 kop.

A-27763.

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00399247 8